

POLITICKÁ AKTIVITA — SOUČÁST SOCIALISTICKÉHO ŽIVOTNÍHO ZPŮSOBU

MIROSLAVA ŠOLCOVÁ,* ÚML Univerzity J. E. Purkyně, Brno, Třída Obranců míru 10

ŠOLCOVÁ, M.: Political Activity — an Component Part of the Socialist Way of Life. *Filozofia*, 29 (1974), No 1, p. 22—33.

The basic axis of the way of life is formed by material production (man as the creator of values) that itself finds its reflection in the life of people, in the extra-working sphere of life (man as the consumer of values). The proportion and the mutual relation of these two spheres of people's life are an expression of a certain stage of the development of forces of production and of the character of relations of production in society.

The advancement of both of these spheres of human activity forms, in its complex, the basic contour of the contents of the way of life, and is, in the present, preconditioned first of all *by the advancement of political activity of people*. Political activity as a conscious participation of people in the control and administration of their own affairs is connected integrally both with the "working" and "extra-working" spheres of life.

Význam řešení problematiky životního způsobu

Společenskovědní výzkum je v poslední době charakterizován akcentem na budoucnost. Příčiny této změny jsou dány především kvalitativní změnou společenských struktur, zrychlením tempa průmyslového rozvoje a v neposlední řadě tím, že řízení společnosti si vynucuje, aby bylo respektováno jako vědecké.

Potřeba vědeckého přístupu k rozvoji socialistického plánování, především nutnost stanovení reálných prognóz národního hospodářství předpokládá znalost vývojových trendů způsobů života budoucích lidí. Dlouhodobé plány rozvoje národního hospodářství potřebují svůj teoretický podklad, programátoři a projektanti potřebují vědět, jaké asi potřeby budou chtít uspokojovat lidé za dvacet let. Kdybychom nedokázali stanovit vývojové trendy budoucího způsobu života, mohli bychom přivodit stav živelného vývoje výroby, který by se pravděpodobně dostal do rozporu s reálnými potřebami způsobu života příštích lidí.

Pozornost, která je v současné době věnována v marxistické vědě studiu otázek životního způsobu za socialismu, je tedy podmíněna zcela objektivně. Tuto skutečnost zdůraznil soudruh Biřák ve zprávě předsednictva, přednesené na plenárním zasedání ÚV KSČ v říjnu 1972, které projednávalo hlavní úkoly ideologické práce po XIV. sjezdu KSČ. Mezi zde stanovenými úkoly byla zdůrazněna nutnost studia základních rysů a směrů socialistického způsobu života. Této otázce je v naší marxistické teorii věnována v poslední době řada studií. Jako aktuální se jeví řešení, především vyjasnění obsahu kategorie

životního způsobu, jejího zařazení do kategoriální soustavy marxismu-leninismu.¹ A to nejen proto, že teorie životního způsobu se stává významnou součástí prognostiky, ale mimo jiné také proto, že se již dnes stává významným prostředkem ke společenské regulaci a usměrňování jednotlivých složek životního způsobu lidí žádoucím směrem.

V této souvislosti nemalou měrou vystupuje do popředí nutnost, aby marxistická teorie uměla reagovat a vědeckými argumenty čelit buržoazní ideologii, která má v této oblasti velmi umně propracované koncepty. Buržoazní ideologové se totiž snaží využít skutečnosti, že tato problematika dosud není marxisticky zpracována, a že tedy lze tento volný prostor „zaplnovat“ vlastní třídní koncepcí, vkládat lidem své ideální modely o užití života, předkládat jim takové vzorové orientace a návody jednání, které by tvorbu socialistického životního způsobu oddalovaly. Cílem působení buržoazní ideologie v této oblasti je, aby již v samotném zárodku destruovala rodivší se rysy socialistického způsobu života našich lidí. Využívá k tomu konvergenční teorie o „industriální společnosti“, která sociální důsledky rozvoje vědy a techniky vydává za totožné a typické pro všechny průmyslově rozvinuté země, bez ohledu na charakter sociálního zřízení. Každý společenský jev má však své třídně podmíněné determinanty, které určují jeho podstatu a modifikují jeho projevy. Tak i změny ve způsobu života lidí v kapitalismu a socialismu, které jsou buržoazní sociologií vydávány za totožné, jsou ve své podstatě naprosto rozdílné, neboť jsou odrazem kvalitativně odlišné společenské reality, jsou podmíněny jinými sociálně politickými strukturami.

Negativní jevy v životním způsobu za socialismu

Za jeden takový jev, který bývá často vydáván a uváděn jako typický důsledek bezrozporně pojatých změn „průmyslových společností“, je označována jednostranná orientace lidí na spotřebu hmotných statků. Jak k tomu problému přistupuje marxistická teorie? Především je nutné si uvědomit, že současné jevy ve způsobu života lidí v naší socialistické společnosti nejsou bezrozporné, avizují reálné nebezpečí možnosti převahy nežádoucích jevů a aspektů v životním způsobu. Za jeden z nich lze počítat i současnou tendenci orientace na spotřebu, která významně modifikuje a individualizuje formy života a svou jednostranností je schopna překrývat zájem lidí o jiné struktury životních oblastí. Marxistická teorie jednostranně orientovanou spotřebu, která fatálně předurčuje člověka do mezí života určených pouze požitkem ze spotřeby věcí, považuje za jev nežádoucí pro rozvoj socialistického způsobu života. Jednostranná spotřební činnost se totiž z prostředku k reprodukci individua

¹ Mezi ně patří např. statě v Sociologickém časopise, 1972, č. 3, studie Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV: *Vývoj způsobu života v souvislosti s perspektivním rozvojem společnosti*, ČSAV, Praha 1973; studie KUČERY, J.: *Formování socialistického člověka a životního způsobu ve světle říjnového pléna ÚV KSČ*, březen 1973, článek téhož autora v *Nové myslí*, 1973, č. 5, a další.

a z prostředku k docílení jeho všestrannosti degraduje na pouhou „honbu za věcmi“. Převrací tak svůj smysl, kdy užití věcí sloužící k rozvoji člověka se mění pouze v jejich samoúčelné shromažďování a majetnění.

Při uvážích o životním způsobu za socialismu však nesmíme zapomínat na skutečnost, že tendence k jednostranné spotřebě má v naší společnosti příznivé podmínky, a to objektivní i subjektivní povahy. Je to především současný stupeň rozvoje výrobních sil a charakter společenské dělby práce, které dosud umožňují a fixují v lidském podvědomí přesvědčení, že zdokonalování společnosti je spojeno pouze s hojností spotřebních statků. Je tomu tak mimo jiné také proto, že pro působení starého modelu jednání, kdy v třídní společnosti hrál v hierarchii společenské prestiže majetek a dědictví primární roli, dosud objektivně existují určité podmínky. Proces překonávání determinace životního způsobu majetkem má, a zřejmě ještě dlouho bude mít složitý průběh.

Možnost jeho úspěšného rozvíjení do určité míry oddálilo ideové působení našich revizionistů. Oni to byli, kteří cílevědomě podbízelí lidem ideu konzumní společnosti. Uplatněním zdánlivě atraktivních návrhů na nové uspořádání ekonomiky v podobě Šikových projektů, měli v úmyslu produkovat řadu ekonomických podmínek pro buržoazní a maloměšťácký způsob života. Tito „znalci“ marxistické teorie si byli až příliš dobře vědomi determinace ekonomických struktur na život člověka. Rozvíjená orientace na soukromou sféru byla provázena nezdravým zdůrazňováním ekonomického stimulu jednání, vedoucí až k oživení „melouchářské“ činnosti ve velkém a podobně. Aktivizovala také touhu manifestovat „životní úspěch“ člověka pouze pomocí vlastnictví určitých spotřebních předmětů, které koneckonců nebyly získávány pro uspokojení reálně vzniklé potřeby, ale měly většinou charakter pseudopotřeb.

Ideologové revizionismu a buržoazní strategové „konzumní společnosti“ si byli plně vědomi ideologické povahy této orientace, a proto s ní ve svých záměrech cílevědomě kalkulovali. Individualizace života, jeho uzavírání do rámce soukromého a rodinného štěstí je totiž osvědčeným „receptem“, jak odpoutat pozornost lidí od společenského a politického dění. Oddaluje a zpomaluje objektivně se prosazující tendenci „zspolečensňování člověka“, která je totožná s procesem zvyšování politické aktivity širokých mas pracujících. Revizionistům šlo o to, aby lidé nedospěli k uvědomění si svých bytostných zájmů, aby si nebyli vědomi toho, že chtějí-li negovat historicky vzniklou podobu organizátorské činnosti jako odcizení moci, musí prostřednictvím vlády dělnické třídy tuto moc postupně svou vlastní aktivitou přeměnit ve „správu svých věcí“, že musí znovu vládnout svými poměry, disponovat „organizací sama sebe“. Autoři „socialismu s lidskou tvář“ si byli dobře vědomi toho, že takový stupeň uvědomění dělnické třídy a pracujících mas, který by byl navíc provázen vysokou politickou aktivitou, by znemožňoval realizaci elitářské koncepce. Právě proto se všemožnými prostředky snažili rozrušit morálně politickou jednotu pracujících a individualizovat všechny sféry společenského života a co nejvíce ochromit politickou aktivitu mas. S pozůstatky těchto vlivů na společenské vědomí v orientaci životního způsobu musíme reálně počítat.

Teoretická fronta by měla umět postihnout noetickou stránku tohoto problému. Jejím úkolem je analyzovat podstatu a pokusit se vydedukovat obsah žádoucích forem životního způsobu za socialismu. V souladu s tímto poznáním se pak pokusit pro chtěný směr rozvoje socialistického způsobu života stanovit systém kritérií. Teorie totiž může svým poznáním v orientaci progresivní společenské praxe pouze napomoci. Přesto se však nemůžeme spokojit jen s abstraktním teoretizováním, které většinou vyústí v plané moralizování, přinejlepším v pokusech o tvorbu socialismu adekvátní axiologie. To na jedné straně. Na druhé straně pak nelze očekávat, že teorie je schopna „stvořit“ bezrozporný „návod“ k dosažení socialistického způsobu života. Jak jsme již poznamenali, teorie je schopna postihnout noetickou stránku věci a svým poznáním je schopna významně přispět k orientaci tvorby žádoucích životních způsobů. Je tomu tak proto, že primárně působí samotná činnost lidí, především pak výrobní praxe, která je schopna vytvářet nové způsoby životního projevu. Jako marxisté si musíme být vědomi, že morálka, axiologie, společností sankcionované normy chování, teorií nastíněné modely jednání jsou spíše produktem než aktérem života lidí.

Při pokusu o formulaci životního způsobu za socialismu vyvstává jedna důležitá otázka. Nelze se totiž spokojit pouze s konstatováním, že životní způsob za socialismu je podstatně odlišný od životního způsobu za kapitalismu. Podobně „laděné“ úvody k různým drobným studiím se opírají o jednoduchou dedukci vyplývající z rozdílného charakteru výrobních sil a výrobních vztahů dvou světových systémů. Domníváme se však, že podobná argumentace je příliš mělká, má blízko k manifestační proklamaci. Vychází-li se pouze z tohoto obecného určení, je pak zcela přirozené, že stanovené metody výzkumu této otázky jsou mnohdy poplatny takovému vymezení složek životního způsobu, které je přijímáno v buržoazní sociologii. Nejčastěji se tak setkáváme s chápáním životního způsobu jako oblasti, která zaujímá pouze tzv. mimopracovní dobu a volný čas. Z podobného vymezení pak logicky vyplývá, že bude věnována pozornost takovým složkám a podmínkám života, jako je úroveň bydlení, způsob a formy rekreace, rodinná sféra života, kulturní „vyžití“ obyvatelstva apod. Za východisko pro zkoumání je pak ve většině považován ukazatel životní úrovně, ve kterém převažují ekonomické prvky. (1, s. 249–260) Podobný přístup k řešení je však až příliš blízký běžným praktikám buržoazní sociologie, kdy životní styl je manifestován pomocí vlastnictví určitých předmětů dlouhodobé spotřeby, je určován podle kritéria teritoriálního umístění obydlí rodiny apod.

Máme za to, že nejprve musíme umět zodpovědět otázku: *co tvoří podstatu rozdílů životních způsobů kapitalistické a socialistické společnosti* a teprve poté přistoupit k vymezení obsahu, ke stanovení kritérií (včetně jejich hierarchie) a směrů žádoucího rozvoje životního způsobu za socialismu.

Základní platformu pro vznik nového způsobu života poskytuje historicky

určená forma reprodukce lidské existence, která je určena povahou a charakterem společensko-ekonomické formace. Třídní obsah komunistické společenské formace zároveň určuje obsah životních způsobů nově se rodivší společnosti. Je-li společenským posláním dělnické třídy vybudovat beztřídní společnost, znamená to především realizovat proces přeměny společenské dělby práce. *Kvalitativní přeměna společenské dělby práce je proces totožný s přeměnou podmínek života*; mění se podmínky života adekvátně mění a rozvíjí osobnostní struktury, vynucují si bohatost a novost forem života, především však aktivizují *veškerou činnost a jednání lidí*.

Dynamičnost rozvoje společenských vztahů je adekvátní rozvoji a změnám materiálních podmínek života člověka; ony to jsou, které determinují a produkuji vždy určitou formu životních způsobů. Proto socialistický životní způsob vzniká jako způsob života, který by měl být shodný a vyjadřovat *zájem dělnické třídy*. Zákonitě vzniká jako způsob života dělnické třídy, neboť je to ona, která objektivně má zájem na převážení životních podmínek. Marx ve *Svaté rodině* hovoří o této historické úloze dělnické třídy jako o dějinném činu. Doslova zde uvádí, že „ve vyvinutém proletariátu je prakticky dovršena abstrakce od veškeré lidskosti, protože v životních podmínkách proletariátu jsou shrnuty všechny životní podmínky dnešní společnosti v nejnelidštějším vyvrcholení, protože v něm člověk ztratil sám sebe, ale zároveň si nejen teoreticky uvědomil tuto ztrátu, nýbrž je také naprostou *nouzí* — praktickým výrazem *nutnosti* — kterou nelze odvrátit ani zastřít, přímo donucen *bouřit se* proti této nelidskosti, proto proleariát může a musí sám sebe osvobodit. Ale nemůže sám sebe osvobodit, aniž zruší své vlastní životní podmínky, aniž zruší *všechny* nelidské podmínky dnešní společnosti, jejichž souhrnem je jeho situace.“ (2, s.51) Říká-li Marx dál, že „nejde o to, co zatím ten či onen proletář, nebo dokonce celý proletariát představuje jako cíl“, ale že „jde o to, *co proletariát* je a co ve shodě s tímto *bytím* bude historicky nucen dělat“, platí to obecně i v době budování nové komunistické formace, zvláště pak v její první fázi — v socialismu.

Má-li se proces tvorby nové společnosti úspěšně rozvíjet, musí být podporován a prováděn, resp. naplňován novými způsoby života. Tyto ovšem nevznikají ve vzduchoprázdnu, neřídí se imperativem subjektivních představ individuí o „užití času“ a využití „možností života“, ale jsou určeny *společensky*, jsou determinovány stupněm rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů. Je tedy zřejmé, že ze způsobů života nemůžeme tak, jak to činí většina našich sociologů, vydělit materiální stránku reprodukce života. To proto, že především výrobní činnost produkuje způsoby užití produkce, a tím i zároveň vytváří adekvátní formy života vůbec. Jádro Marxova pojetí života je přece skryto v objevení a docenění významu výrobní činnosti člověka, která byla schopna vydělit člověka z říše zvířat. Byla to reprodukce materiálního života, která byla schopna aktivizovat podmínky lidského druhu natolik, že stvořila „společenského člověka“. Způsob života je de facto vyjádřením způsobu této lidské existence.

Vymezíme-li tedy socialistický způsob života jako *soubor činností tvořících obsah života člověka v jeho totalitě, půjde především o hierarchii těchto činností, o jejich vzájemné proporce, o dialektiku jejich vzájemného vztahu*.²

Tento přístup nám umožní postihnout rostoucí míru významu či prioritu některé z činností, kterou může v historickém kontextu kterákoliv činnost nabýt, umožní nám sledovat vývoj přijímaných hodnot a vzorů jednání, které jsou odrazem jak minulých, tak i produktem nově vznikajících kvalit praktické činnosti lidí.

Ve shodě s dříve zdůrazněným charakterem socialistického životního způsobu jako vznikajícího způsobu dělnické třídy bude pak *základní osu životního způsobu* tvořit materiální výroba, především stupeň rozvoje výrobních sil. Výchozí podmínkou pro realizaci kvality rozvoje výrobních sil jsou socialistické výrobní vztahy, které prolomily úzké hranice života člověka tím, že navrátily práci její všeobecně společenský charakter.

Má-li být práce za socialismu všeobecnou prací a nikoli „vypětím člověka jako určitým způsobem drezurované naturální síly, ale jako subjektu, který vystupuje ve výrobním procesu jako činnost řídící všechny složky“, (4, s. 505) *musí být změněn charakter společenské práce*, musí být přeměněna společenská dělba práce. Důsledkem těchto přeměn bude také změna vzájemné proporce a vztahu „pracovní“ sféry a tzv. „mimopracovní“ sféry. Jde o dvě navzájem spjaté oblasti, výrobní sféra je totiž s „mimopracovní“ sférou dialektiky spjata. Marx ve svých pracech nejednou zdůrazňoval, že způsob výroby produkuje, modifikuje a podmiňuje způsob spotřeby, a opačně, že „výroba vyrábí nejen pro subjekt, nýbrž subjekt pro předmět“. Tzv. mimopracovní sféra je těsně spjata obsahem svých činností s výrobním procesem. Jde o takové otázky, jako např. další sebevzdělání a zvyšování kvalifikace, jejichž smysl se odráží a realizuje v obnovované výrobní činnosti člověka; jde tu však též o rekreaci, která konečkonců výsledně regeneruje pracovní schopnost člověka apod.

Proporce vztahu pracovní sféry a sféry života mimo pracovní proces spolu s jejich kvalitativní charakteristikou je výrazem určitého stupně rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů společnosti. Obě relativně samostatné oblasti činnosti člověka, oblast tvorby materiálních hodnot i oblast jejich spotřeby a užití se vzájemně podmiňují, ovlivňují a determinují způsoby svého pohybu a existence. Na určitém stupni jejich rozvoje, až dosáhne rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů onoho uzlového bodu míry, kdy se změní v novou kvalitu, pak bude překonána hranice mezi „prací“ a „zábavou“, bude negován onen třídně podmíněný zrod rozporu mezi prací jako nutného prostředku k obživě a „volným časem“ jako antipólu a úniku z této nutnosti.

Politická aktivita jako součást životního způsobu

Rozvoj obou těchto oblastí lidské činnosti tvoří ve svém souhrnu základní kontury obsahu životního způsobu a je v současné době podmíněn mimo jiné

² Toto vymezení kategorie životního způsobu je totožné v podstatě s vymezením, které při svých přednáškách používá doc. I. Hruža, vedoucí katedry VŠP ÚV KSČ.

také *politickou aktivitou*. Je zajímavé, že při výčtu různých činností člověka, které naši sociologové integrují do pojmu životní způsob, je politická činnost *zcela* opomenuta.³

Tato ignorace politických aktivit je však hrubou chybou. Politika byla vždy výrazem třídního boje, jako vztah mezi třídami měla také prvenství a primární vliv v třídní společnosti. Musí mít proto své prvenství i v procesu jejich odumírání. K postupnému zániku politiky je nutné, aby se politická aktivita stala záležitostí mas. Politika i její instituce mohou totiž odumírat jediné tím, že poroste aktivní účast mas na řízení a kontrole společenských procesů. Proces zvyšování, tedy růst kvantifikace účasti lidí je zároveň procesem zvyšování vlivu politiky. Politická aktivita pracujících mas musí zákonitě vzrůstat, neboť nikterak dosud nepozbyly na platnosti původní myšlenky klasiků marxismu-leninismu, že politický charakter společnosti nelze zrušit, pokud se na tomto zřízení nebudou iniciativně podílet všichni pracující.

Stupeň účasti pracujících na společenském řízení je tedy integrální součástí procesu odumírání tříd a politiky vůbec, je též projevem dosud nebývalých kvalitativních změn způsobu života. Jedině rozvojem výrobních sil a takovými přeměnami v ekonomických vztazích, které umožní zánik neantagonistických třídních rozdílů mezi dělníky a rolníky, mezi fyzickou a duševní prací, může být přeměněna proporce, vztah i obsah *všech* činností lidí. A zde se znovu potvrzuje, že výrobní činnost jako základní determinanta způsobu života člověka musí být obsažena v kategorii socialistického životního způsobu. Pokud bude společnost vyrábět hojnost produktů, kterými zabezpečuje úroveň života o něco více, než je zapotřebí k jejímu minimu, bude neustále vytvářen prostor pro působení ideí konzumu a pro jím odpovídající způsoby života. Bude neustále zapotřebí politické činnosti jako prostředku společenské organizace a regulace lidí. Teprve až společnost dosáhne takové hojnosti výrobků, při níž se stanou rozpory při jejich rozdělování anachronismem, a zajistí takové množství volného času, aby se *všichni* mohli podílet na řízení a kontrole společenského procesu, otevrou se před člověkem netušené možnosti jeho seberealizace. Teprve potom se budou naplňovat způsoby života komunistickým obsahem, lidé se stanou skutečnými subjekty dějin. Faktickou základnou pro tyto přeměny života musí být vysoký stupeň rozvoje výrobních sil, provázený přeměnou společenské práce, přechodem od staré dělby k její nové komunistické podobě, kdy každý bude spjat s těmi společenskými činnostmi, ke kterým bude mít největší předpoklady a vlohy.

Kdyby se z činnosti člověka za socialismu vytratily politické aktivity, znamenalo by to ve svých důsledcích:

³ Viz některé studie věnované problematice životního způsobu, napr. G. Hanze, O. Ronšové, Filipa Hronského, Sociologický časopis, 1972, č. 3; politickou aktivitu při výčtu šestnácti komponentů socialistického životního způsobu nerespektují ani autoři studie *Základní východiska pro utváření socialistického životního způsobu* ve sborníku *Vývoj způsobu života v souvislosti s perspektivním rozvojem společnosti*, Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, č. 8, sv. 1, Praha 1972, s. 15 a 16.

- stoupající individualizaci života, provázenou bezstarostností o globální strukturu společnosti a světa;
- postupné převládnutí idee konzumní a spotřební společnosti,
- uvolnění prostoru pro mocenské působení elitní menšiny, která by na sebe soustředila všechnu „povinnost“ i „práva“ vyplývající z organizačské a řídící činnosti ve společnosti,
- a tím koneckonců odklon od realizace zájmů dělnické třídy.

Důkladná znalost marxistické teorie vedla revizionisty k tomu, že chtěli politickou práci postupně překrýt pozorností o osobní struktury života pomocí konzumní orientace. Jejich cílem bylo, aby politická práce angažujících se komunistů a občanů se postupně považovala za deviantní jev. Chtěli uvést v chod takový systém společenské regulace, který by pod záminkou „svobodné“ diskuse a vzájemné konfrontace různých koncepcí společenského rozvoje umožnil devastaci vznikající morálně politické jednoty lidu, který by zákonitě vyústil v izolaci dělnické třídy a pracujících mas od skutečného rozhodování a řízení společnosti.

Někteří sociologové právě tím, že nepovažují politickou aktivitu za součást socialistického způsobu života, opomíjí jeho třídní obsah určený zájmem dělnické třídy na vlastní sebezpřeměně a tím i přeměně celé společnosti, dostávají se objektivně (a to bez ohledu na to, zda si to uvědomují) na nemarxistickou bázi výkladu této kategorie.

K tomu, aby se politická práce stala integrální součástí životního způsobu všech individuí, musí být za socialismu soustavně vytvářeny společenské podmínky. V této souvislosti je zapotřebí se zmínit, že nám často uniká skutečnost, že „velké činy“ se rodí z malých, že velká aktivita se rodí prostřednictvím řady malých iniciativních činů individuí. Přesvědčí-li se někdo, že účinnost jeho snahy podílet se na správě svých věcí je minimální, že jeho připomínky na pracovišti či v místě bydliště nejsou brány v úvahu, je jeho reakce nasnadě. Ignorací politické angažovanosti pracujících objektivně reprodukuje podmínky pro individualizaci života, nezřídka provázenou pouhým požitkem ze spotřeby věcí. Jde o přirozenou reakci člověka, kdy jednání, které považuje po několika zkušenostech za neefektivní, za plýtvání času, není ochoten je opakovat. Od politické práce, od účasti na veřejné správě se pak oddaluje, místo aby se stala součástí jeho životního způsobu. Nemůže-li vládnout společenskými poměry, nemůže-li být „pánem“ nad podmínkami svého a tím i společenského života, realizuje své bytí v privátní kolektivitě. Zde se totiž cítí subjektem rozhodování, zde má pocit, že skutečně „tvoří“ a naplňuje svůj život. Společenskost člověka se individualizuje, způsob života se oddaluje, místo přibližuje charakteru socialistického způsobu života.

A právě pro tyto souvislosti, obsažené již v Marxově prognóze o procesu vývoje společnosti k její beztřídní organizaci, nemůžeme ze životního způsobu za socialismu vydělit politickou aktivitu.

K politické aktivitě, tedy k zvyšování účasti a kontrole společenských procesů je však také zapotřebí určitých znalostí. Již jejich získávání významně

modifikuje veškerý způsob života člověka. Příprava na tuto činnost je zase podmíněna reálnými možnostmi, nemalou měrou pak množstvím času, který mají lidé nejen na přípravu, ale i na výkon politicko-organizačorské práce.

A znovu se dostáváme k oné základní dimenzi socialistického životního způsobu, k vzájemné proporci „pracovní“ a „mimopracovní“ sféry života co do její kvantity i kvality. Politická aktivita je s oběma integrálně spjata, tvoří jejich součást. Růst úspor společenské práce a efektivita společenské práce je podmínkou i předpokladem toho, že se v první fázi vývoje přemění míra času jak „v práci“, tak i „mimo práci“. Tyto přeměny se však nedějí živelně, ale za účasti a prostřednictvím angažované *politické práce*. Politická práce působí na výrobní proces, odráží se v uvědoměném přístupu k úsporám společenské práce a tím přispívá ke zkracování doby nutné k reprodukci člověka prací. Čím méně času spotřebuje společnost k tomu, aby produkovala potřebné materiální statky, o to více času získá pro jinou produkci, především duchovní povahy. Marx se k tomuto problému vyjadřuje ve svých Grundrissech, kde říká: „Stejně jako u jednotlivého individua, závisí všestrannost jejího vývoje, jejího prožitku a její činnosti na úspoře času. Hospodaření s časem, na to se koneckonců reprodukuje veškerá ekonomie. I společnost musí účelně rozdělit svůj čas, aby dosáhla produkce přiměřené jejím celkovým spotřebám, právě jako musí jednatelce správně rozdělovat svůj čas, aby získal vědomosti v potřebných proporcích, nebo aby dosáhl různých požadavků na svou činnost.“ (5, s. 129—130) Toto „rozdělování činností“ uvnitř socialistické společnosti je totožné s řídicí činností, která sama je de facto implicitní politické činností.

Politicko-organizačorská činnost za socialismu je vlastně cílevědomou a třídně determinovanou regulací všech oblastí činnosti člověka s cílem dosáhnout maximální optimum efektivnosti jejich společenské účinnosti. Účelná dělba činnosti zvyšuje efektivitu jednání a koneckonců urychluje tempo žádoucích přeměn společenského života. Proto považujeme *politicko-organizačorskou činnost lidí za nezbytnou součást socialistického životního způsobu*. Uvědomělý přístup k účasti na politické práci můžeme považovat za významné kritérium socialistického charakteru životního způsobu. Zároveň jde také o kritérium dosaženého stupně socialistického uvědomění, které nachází svůj výraz především v konkrétní aktivitě činnosti člověka.

Politická aktivita a jí odpovídající ideologická práce v současné době hraje tedy významnou roli, postupuje a modifikuje všechny oblasti činnosti člověka. Ve výrobním procesu „vyvolává“ růst iniciativy pracujících, při správném zaměření spolu s využitím technického pokroku docílí skutečné úspory společenské práce. Tím rozšiřuje časový i faktický prostor pro řadu různorodých činností, které jsou zdrojem všestranného rozvoje osobnosti. Úspora společenské práce je podmínkou pro rozvíjení talentů, využití dosavadních, i pro zrod nových schopností a vlastností člověka. Míra politické aktivity všech obyvatel objektivně reguluje tvorbu „hranic“ soukromé a společenské sféry života. Jde o to, aby soukromá sféra života dostávala žádoucí podobu nutné

součástí rozvoje kultivované osobnosti a přitom nepřekrývala interes a účast na rozvoji globálních struktur společenského života. Jednostranná orientace na individuální soukromý život (provázená většinou fetišizací materiálních hodnot) je pro socialistický životní způsob nepřijatelná. Ve svých důsledcích by totiž deformovala vznikající socialistické formy života.

Již z tohoto velmi stručného nástinu problému je zřejmé, že politická práce komunistické strany mezi masami a politická práce mas je integrální součástí socialistického způsobu života. Její aktivizace se projevuje jako zvyšující se účast na řízení a kontrole společenských procesů a je totožná s účastí na přeměně podmínek společenského života. A právě tento aktivní vztah, iniciativní účast lidu na „správě svých věcí“ je schopna onoho „zázračného“ přetváření osobnosti a tím i způsobů života vůbec. Je tomu tak především proto, že tento proces se děje ve shodě s třídním zájmem dělnické třídy, že je de facto jeho realizací.

Z naznačených souvislostí tohoto teoretického přístupu je zřejmé, že masovost a efektivita politické práce, její jednoznačná ideová angažovanost se tak stává prvkem, který má v současné době možnost sehrát aktivizující roli v tvorbě socialistického způsobu života. Je také reálnou bariérou pro koncepci konzumní společnosti, která deformuje způsob života a devastuje tvorbu socialistických hodnot. Politická aktivita je schopna naplňovat obsah života zcela novým, komunistickým pojetím činností a jednání lidí. Je tomu tak proto, že právě politická činnost je, obrazně řečeno, klíčem k realizaci přeměn všech oblastí společenské praxe. A právě proto musí být místu, významu i funkci politické činnosti pracujících mas jako nezbytné součásti přeměn životního způsobu za socialismu věnována v marxistické teorii zvýšená pozornost.

LITERATÚRA

1. VEČERNÍK, J.: K problematice konceptualizace socialistického životního stylu. Sociologický časopis, 1972, č. 3, s. 249–260.
2. MARX, K.—ENGELS, B.: Spisy, 2, Praha 1958.
3. ROŠKO, R. a kol.: K problematice tvorby socialistického životního stylu v ČSSR z hlediska intervence státu, ČSAV, Bratislava-Praha 1970.
4. MARX, K.: Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, Berlin 1963.
5. MARX, K.: Grundrisse, Praha 1971.

Мирослава Шолцова

Потребность научного подхода к развитию социалистического планирования, прежде всего необходимость установления реальных прогнозов народного хозяйства, предполагает знание тенденций развития быта людей будущего. В этой связи на первый план выступает вопрос об определении содержания категории быта и ее включении в категорию системы марксистской теории. Решение этой задачи представляется чрезвычайно актуальным, так как без установления основных компонентов быта ряд эмпирических исследований, требуемых современной общественной практикой, будет проводиться сообразно субъективным критериям авторов проектов.

В целом ряде статей о быте при социализме мы не находим такой общей формулировки, которая была бы способна выразить не только статически понимаемое состояние быта, но выражала бы также структуру и иерархию внутреннего строения составных частей быта, выражала бы динамику развития быта.

Определив социалистический быт как совокупность деятельностей, составляющих содержание жизни в ее целостности, речь пойдет прежде всего об иерархии этих деятельностей, об их взаимных пропорциях, о диалектике их взаимодействия. Такой подход, по нашему мнению, позволит нам постичь возрастающую меру значения или приоритет некоторой из деятельностей, который в историческом контексте может приобрести любая деятельность, позволит нам проследить развитие принимаемых ценностей и примеров поведения, которые являются как отражением прошлых, так и продуктом нововозникающих качеств практической деятельности людей.

Основной осью быта является материальное производство (человек как творец ценностей), которое само отражается в жизни людей, во внерабочей сфере жизни (человек как пользователь ценностями). Пропорции и взаимоотношение этих двух сфер жизни людей являются выражением определенной ступени развития производительных сил и характера производственных отношений общества. Обе эти относительно самостоятельные области человеческой деятельности — область создания материальных ценностей и область их потребления и применения — взаимообуславливаются, оказывают друг на друга влияние и детерминируют способы своего движения и существования.

Развитие обеих этих областей человеческой деятельности в своей совокупности образует основные контуры содержания быта и в настоящее время обусловлено, кроме всего прочего, прежде всего развитием политической активности людей. Политическая работа, будучи сознательным участием людей в контроле и управлении своими делами, интегрально связана как с «трудовой», так и с «внерабочей» сферой жизни. Мера политической активности способна оказывать желательное влияние на взаимные пропорции и динамику отношений этих деятельностей. Это потому, что политическая работа оказывает воздействие на производственный процесс, отражается в сознательном подходе к экономии общественного труда, ускоряет преобразования в общественном разделении труда и тем самым в конце концов содействует сокращению времени, необходимого для воспроизводства человека трудом. Чем меньше времени расходует общество на производство необходимых материальных благ, тем больше времени оно приобретает для другого производства, прежде всего духовного характера. Тем самым оно одновременно существенным образом изменяет условия самой жизни, а также условия быта при социализме. Поэтому мы считаем активную политическую работу людей за одну из

необходимых, но в настоящее время чрезвычайно важных составных частей быта. Поэтому также при категориальном определении быта мы не можем игнорировать политическую активность, наоборот, необходимо оценить ее место и функцию в создании быта при социализме. Адекватно этому познанию необходимо потом уделять политической активности внимание как в марксистской теории, так и в общественной практике.

POLITISCHE AKTIVITÄT — EIN BESTANDTEIL SOZIALISTISCHER LEBENSWEISE

Miroslava Šolcová

Die Notwendigkeit einer wissenschaftlichen Behandlung der sozialistischen Planentwicklung, vor allem die Notwendigkeit reale Prognosen der Volkswirtschaft zu setzen, erfordert eine Kenntnis des Entwicklungstrends der Lebensweise des zukünftigen Menschen. In diesem Zusammenhang tritt die Frage der Inhaltsetzung der Kategorie der Lebensweise und ihrer Eingliederung in die Kategorie des Systems der marxistischen Theorie in den Vordergrund.

Wenn wir die sozialistische Lebensweise als ein *den Lebensinhalt in seiner Totalität bildendes System von Tätigkeiten* auffassen, so geht es vor allem um eine *Hierarchie dieser Tätigkeiten*, um ihre *wechselseitige, Proportion*, um die *Dialektik ihres wechselseitigen Einflusses*. Nach unserer Anschauung ermöglicht uns diese Behandlung das wachsende Mass der Bedeutung oder Vorrangigkeit einer der Tätigkeiten zu beobachten, die im historischen Kontext jedwede Tätigkeit gewinnen kann, sie ermöglicht uns die Entwicklung der angenommenen Werte und Handlungsmuster zu verfolgen, die ein Abbild sowohl der vergangenen wie auch ein Produkt der neuentstandenen Qualitäten der praktischen Tätigkeit der Menschen sind.

Die Grundachse der Lebensweise bildet die materielle Produktion (der Mensch als Wertschöpfer), die selbst ihr Abbild im Leben der Menschen findet, in jener Lebenssphäre, die ausserhalb der Arbeit steht (der Mensch als Geniesser der Werte). Die Proportion und das wechselseitige Verhältnis dieser beiden menschlichen Lebenssphären ist Ausdruck einer bestimmten Entwicklungsstufe der Produktivkräfte und des Charakters der gesellschaftlichen Produktionsverhältnisse.

Die Entfaltung dieser zwei Gebiete der menschlichen Tätigkeit bildet in ihrer Gesamtheit die Grundkonturen des Inhalts der Lebensweise und ist gegenwärtig vor allem durch die *Entwicklung der politischen Aktivität der Menschen* bedingt. Politische Tätigkeit als bewusste Teilnahme der Menschen an der Kontrolle und Verwaltung ihrer eigenen Sachen ist integral sowohl mit der Arbeitssphäre des Lebens, wie auch mit jener Sphäre, die ausserhalb der Arbeit steht, verbunden. Das Mass des politischen Engagements ist imstande auf eine erforderliche Weise die wechselseitige Proportion und Dynamik des Verhältnisses dieser Tätigkeiten zu beeinflussen. Dies besteht darum, weil die politische Tätigkeit ihre Wirkung auf den Produktionsprozess auswirkt, sich in einer bewussten Stellungnahme zur Ökonomie der gesellschaftlichen Arbeit reflektiert, die Veränderungen in der gesellschaftlichen Arbeitsteilung beschleunigt und dies letzten Endes zur Verkürzung der Zeit, die zur Reproduktion des Menschen durch die Arbeit nötig ist, beiträgt.